

BUKA LÁSZLÓ

AZ Y-ALAKÚ ÜTELÁGAZÁSOK

1.

Az Ég (a „lent”) törvényei szakadatlanul vetülnek, képeződnek le földi közegünkbe: makromindenség és mikrokozmosz így hangolódik egymásra. A Föld (a „lent”) törvényei odafent is felismerhetőkké válnak egyre inkább. (Fura paradoxon: a Világ-cyeterm kinyílása az Ég beszéskázásával járt együtt. Közel egy fehér lepel lehullása? Apokalisziszünk.)

Kölesönösen egyértelmű ez a hozzárendelés, „oda, s vissza” alapon, mert Egy a Törvény lent, s fent egyaránt.

Mindkét szinten (van különbség!) megneveződik (szóval, Igével való teremtés), életre kel, materializálódik ugyanaz, de más-képpen. Más szint, más létszféra. Más minőség, más megjelenési forma: hasonlíthatóan más, de analógiában ugyanaz.



2.

A Tejút csillag-ive: iker (bika) és nyilas (skorpió) tengelyében. Világtengely ez, világoszlop, égi fény-abroncs. De a világ fája is (a skorpió időszak a faültetések és a rituális fadömléssel kezdődő favasások ideje, mert a régi ember csak szunnyadó fát vágott ki...), út, folyó ágancs (ágas-bogas), hid. Enevezését a Magyar Hagományból: Cigányok-, Ég-, Hadak-, Isten-, Jézus-, Lelkek-, Ország-, Részögmber-, Szt. Mihály-, Szalmás-, Szalmahullajtó-, Szalmalopó-, Tündér-út/ja/, Fejér-, Csörész-árok!; Istenbarázdája, Hajnalszakadék, Éjjeli kegyelet, Fejérvíz, Kerekudvar, Mönnyég, Öteven, Szépasszony vászna, de gyantíthatóan még: Harmatlegelő, Istenpalástja, Istenszörűje, Mennyország-ablaka, Mennyországhatára, Oriástengere, Oriás- és Tatárok gázlója, Ürsten vortel, stb. Végeláthatatlan analóg-sor!

3.

A Tejút Nyilas csillagképe irányában elágazás, kettős út és odú, nyilas, barlang, sziget, domb, vulva, befogadó mclcg anyai öl formája látható. Virtuális „lyuk”.

Egész környezetének antropomorfi alakja (mikrokozmoszunkban: törzsünk és lábaink kapcsolódása; a nők „kétágúak” - mondják sokfelé), ezen belül pedig említett nőisége után felült a Tejút két sávja, s közte a „hiányban” a Cygnus (Hattyú, v.ó.: Lédával való kapcsolatát, melynek Heléna lett a gyömulcse) csillagkép lényességei, mint egy kereszt alakú ember alapformája. Egy másik mondaváltozatban a görögök Nemezisze, a megtorlás, a büntetés, a sors és a szerencse istennője, aki maga a Tejút-istennője is, Zeusszal nemzi az ikerket (a nyilással „szemközti” csillagképi). A hatalmas isten hattyúalakban közöszült az akkor libaalakú istennővel. Kettejük nászának „tanúja” egy almafaág volt, melyet szintén Tejút-jelképnek tartanak.

Végzetül pedig ide, ebbe a szűk hasadékbba „lóg és hatol be” a *Kigyó Farka* (Scrpns Cauda) is mintegy aláhúzva, kiemelve a nemzés, a megtermékenyítés égi szféráját, hiszen ebben az irányban keresendő a Tejút forgo, életet generáló középpontja, magja. Az Élet origója (a női Vénusz-domb, s környezete).

4.

Népmeséink esodahelyeinek egyike is itt van: választak kezdete, döntések helyszíne ez. „Közepén”, egy kissé kiemelkedő dombon áll a világ jósfája, *beleszúrva az élet és halál (tej-vér) jelzője, a kés, mégpedig az ikerestvéreké* (pl. Vizi Péter és Vizi Pál). Itt megállni, megpihenni nem lehet *választani, dönteni kell*, s ki-ki indul a saját sorsa felé, a saját útján tovább. Ebben a szűk égi odú-hasadékbba szarul bele Kaponyányi Moryók *szakáll-ereje*, de benne születik meg *Fehérlőfia* is, kinek anyja maga a *Tejút-odvas fa - kanca lika - totem szarvasa*. Egy másik mesénk „tej-kút” fogalma is valószínűleg erre az égi vidékre mutat rá.

5.

Az égi elágazás öble kiemelkedően más környezetéhez képest: kerített, zárt szent teret képez, formáz.

Mitoszaink, meséink, regősénekeink, balladánk fontos, az Égi Atyával, az Ósszel (totem), öregapóval, koldussal, vándoremberrrel kapcsolatos területe ez. Istenek, királyok, vadászok, vezérek /h/ősök vidéke, melyet lóval, nyílal-tíjjal, karddal, puskával járnak be (pl. Szt. Imre vadászata).

A csendesen a háttérből sugárzó, irányító, teremtő erő lakhelye erőfelle van (sűrű, sötét erdő mélye). Itt lehet szarvas-angyal: becserkészni-révülni, s új hazát lelni, új kápolnát emelni, lelket felrisszítani.

A jövő *letéteményese ez a szakráti égi hely, ezért függ minden-nel össze, ml rejtély, titok, embert próbáló nehéz feladat.*

6.

Néhány *használati tárgyunk* a Régiségből, melynek *alakja Y-t formáz* (utána jelződik a két „oldal” által közrefogott harmadik, a „nagy semmi”, a hiány, amely magának az eszköznek az értelmét, a feladatát mondja el), *Tejút-modell* lényegében:

lőporszaru - svasztika, csillag, rozetta;

gémeskút/kútágas - az életet adó víz, ill. a mozgó férfias „gém”;

látófa - a távol (tér, idő) kutatása, vallatása (a Bihar megyei Konyár egyik legelőjén)

paritya - a célzott lény, tünemény, tárgy;

tű - cérna;

könyvzszevőfa („kenyérfa”) - a kenyértészta, azaz a felnövekvő élet;

üllék - az áthidaló tér (pl. trágyahordó, a földanya megtermékenyítéséhez);

ágasfa - a szelent tartja;

varázsvessző - víz, érc, kincs;

kemence szájának környezete - a tűz, a kenyérsülés.

7.

Tokaj, Szolnok, Szeged, Győr, Komárom, Belgrád *folyók találkozásánál* Buda és Pest. Párizs lakossága *folyók szigeteinél* települt meg (Margit, Cité), de a Csallóköz, a Szentendrei-sziget is jelentős településeink kialakulásában.

A Debrecen-közeli Zelemér és a távoli Jeruzsálem is három patak (völgy) összefolyásánál leihető meg.

Az út (árok, völgy, patak, folyó) - elágazások vonzzák, „szercitk” a mást, a fontosat, a kiemelkedőt, a szentet megőlelni, körbe-

símgatni, védeni.

Városon és falun egyaránt legfőképpen szilvavag (mandula, mandorla) alakú „szigeteken” építik fel templomaikat, kápolnáikat, fontos épületeiket, két „oldalan” széles és keskeny (zsák) utcákkal körbevéve az emberc.

A templomon kereszt (az égi megfelelőjénél a Cygnus, Hattyú), a magyar hagyományban: kőrösz, zászlótartó, vezér, had- és nászvezető, háromhadnagy, vplcény, vőfély, pártahügyya, sereghajtó, stb., mind-mind Jézusra, a vezetőre, az élenjáróra, az ékességre utal. A „keresztény csillagképek” sorában a „Szt. Heléna a kereszttel” nevet kapta ez az alakzat 1661-ben. Heléna, Ilona, Tündérszép..., a közeli elágazásban van a „Tündérek fordulója”, az Anyaszentegyház.

Anyá, mert nő, asszony, szülő, mert táplál, nevel-növel, mert örök biztonság (icsinck (gyermek), a nagyinak (férfi), mert Mária, a Nap-Jézus háza, vagyis a fehér Hold!

Szent, mert tiszta, fehér, mert szűz (hő és tej).

Egy, mert Isten lakik benne, mert középpontja környezetének.

Ház, mert meleg, mert otthon, mert védlelem (kerítés, fal), mert befogad, mert haza.

9.

Legvégül magam elé idézem a nagyszülői házat a bihari Konyár-ból: a falu központja, ami a falu szélén // van, azaz a templom felől jöve a széles, poros utcán *egy alig-dombnyi emelkedő előtt kettéválik az út a gólyafészkes villanypózna tővében... Az Y-alakzat egyik szára-lába balra lejt, s neki a falu evégében lévő mezzeje fclé, ahol libák, rucák és disznók találtak maguknak napi boldogságot, hiszen a „Búzas-tó” is itt volt.*

Másik lába-szára, a jobboldali, melyet hívnak ma is Csillag-városnak (!), a temető és a szőlőskertek felé tereli az errejárót. A közép maga a telek, a ház, az Élet, az elágazás. Koronája, öre, szeme. Környezetének kitüntetettje, helyi szakralitás. A múltam és szívem jelene. Hát a jövőm?

Tájélok:

Torockai-Wigand Ede: *Öreg Csillagok „Régi Magyarság” sorozat. Műszaki Könyvkiadó, 1989.*

Rudolf Drössler: *Amikor a csillagok istenek voltak Kossuth, 1986.*

Pap Gábor: *Csak tiszta forrásból! Mandátum, 1990.*

Jankovics Marcell: *„Fehérláfia” c. népmeséből alkotott rajzfilm.*

Népmesékből: *Vizi Péter és Vizi Pál A tejkút, Fehérláfia*

Vámos Ferenc: *Kozmosz a magyar mesében I. kötet: A térelkép-*

zelés Bp. 1943.

Debrecen első képi ábrázolása a szücs céh által 1783. augusztus 7-én kiállított szabadulolevelén. Valószínűleg az 1770-es évek végén készítette Endrédi József faragószó.

RÁCZ ZOLTÁN

A DEBRECENI HÍDFŐÁLLÁS

A szarmata sáncrendszer (lásd további erről szóló cikkünket a 30. oldaltól) lényegében demarkációs vonalként működött a római birodalom északkeleti határán! Hadászati jelentősége csekélyebb lehetett, jóllehet ebből a szempontból is igen egyszerű kialakítású és vonalvezetésű volt. A lehető legegyszerűbb eszközökkel biztosította az elérhető legjobb védekezést: víz-sárok, ferdén kiálló karosor, emelkedő és a tetején kerítés állta útját a betolakodónak. A sánc vonalait nagyon ügyesen kihasználták a természetes akadályokat, így az Észak-Alföldön az állandóan, vagy gyakran vízzel borított területeket. Az árok sokszor ezek között fészült - nyilván így nyerte a feltöltéshez szükséges vizet is - vagy két tó közötti szoroszt zárt le keresztben. A barbár támadások széles sávjában érték a birodalom határát, melyet a római katonaság kis létszámával nem tudott feltartóztatni, így arra kényszerült, hogy a régi módszer szerint (a periferiák beenszűlött társzreiből is toboroztak) az elhagyott hagzott halármenni földekre telepített barbárokat kötelezze szerződéssel a katonai szolgálatra. Ők ezt vállalták, hiszen így részesülhettek a római civilizáció áldásaiból is. Utközóállamok jöttek létre a határ mentén² - ismerős a módszer a XX. század-ból is. A rómaiaknak tehát a Duna vonalán húzódó límesen túl az Alföldet is ellenőrizniük kellett őrbáráikkal egészen a távoli örállomásokig³. Szükségesszerű volt ugyanis, hogy a límes híd-főállásaihoz hasonlóan, a külső erődvonalon is létesítsenek őrhelyeket.

A Duna felől Nyugatról Keletre haladó sánc a Tisza széles árterén túljutva Délnek fordul, mintegy megismételve a Duna-límes vonalát. Közbevetőleg megjegyezhető, hogy ez az ismétlés, a mennyiségi fölény erőltetése a minőségi előrelépés helyett milyen jól tükrözi egy hanyatló birodalom menthetetlen pusztulását. A Délnek forduló erődvonalon megfigyelése azonban több tanulsággal is szolgál. Alapvetően végig; nyugati oldalán a Hajdúhát szárazabb sávja, mely a Tiszántúlon még értékes földje miatt is alkalmas volt a megletelepülésre, keleti oldalán pedig a sok apró vízállással tarkított homokos Nyírség, mely önmagában is nehezen járható vidék lehetett támadások esetén. Ez a sáv biztosította a kapcsolatot a Felvidék és Erdély között még a középkorban is, s ezt a szándékot az árok vonala is megerősíti. A kettős sánc Várad irányába kinyílik. S ne feledjük, hogy ez a töltés egyúttal híd is lehetett békeidőben, mely hosszában szelte át a víznyős területeket. A két sáncvonal a két vége felől nézve pedig középtájon beszűkül. Haditechnikai alakulatként vizsgálva hasonló ez a középkori várak sorosaihoz, bár jóval szélesebb kiterjedéssel. Ahol a legszűkebb, ott

